

Vinduer

Typer
Vedligehold
Vinduesbeslag

Et hus' stilart er ofte forbundet med typen af vinduer i huset. Vinduerne er med til at understrege husets identitet. Vinduer fra en forkert tidsperiode kan forandre husets udtryk markant.

Langt de fleste vinduer har indtil midten af 1900-tallet været udført efter traditionelle håndværksmetoder med rammer og sprosser i træ. Under renæssancen var vinduerne i bindingsværkshusene blysprossede i trærammer. Selve ruderne var små, da teknikken indenfor støbning af glas ikke var udviklet.

Omkring år 1700 udvikles glasstøbeteknikken. Rudestørrelsen blev større og vinduer med træsprosser kom på banen. Man bibeholdt dog i nogen tid de 'billigere' blysprossede ruder mod gårdene.

Langt de fleste huse i Aabenraa har oprindeligt haft trævinduer med tynde sprosser med ruder i trukket enkeltlagsglas isat med kit. Vinduerne er oftest hvidmalede med linoliemaling, men karmen ses også malet i en anden kulør.

Vinduerne er husets øjne udadtil og det er vigtigt for husets samlede udtryk, at fastholde et vinduesudtryk der passer til facaden. Således anbefales det at bibeholde originale vinduer ved løbende vedligehold og ved evt. vinduesudskiftning, at isætte nye trævinduer med sprosser og kitfals mv. der matcher husets oprindelige.

Opdelingerne, karmtykkelse, postplacering og dimensionering og vinduesrudernes størrelse har været en del af husets udtryk fra opførelsetidspunktet og detaljerne helt ned til hjørnebåndshængsler og beslåning er med til at skabe balance og samhörighed i hele facadens udtryk.

Et godt trævindue er en del af den gode byggetradition der ses så velbevaret i Aabenraa. Desuden patinerer et godt trævindue smukt og holder ofte bedre og længere end mange nye typer af vinduer.

Hvor der findes gamle eller originale vinduer tilskyndes det at reparere dem. Typisk er de gamle vinduesrammer og karme udført i langt bedre kvalitet end de nye 'fabriksvinduer' der produceres i dag og kan derfor holde længe endnu. De skal blot nænsomt vedligeholdes og istandsættes.

Man kan godt energioptimere sit hus og bibeholde de gamle vinduer på flere nænsomme og fornuftige måder. Eksempelvis kan der udføres indvendige forsatsruder eller optoglasløsninger, ligesom man ved nye vinduer kan udføre koblede rammer.

Det anbefales ikke at erstatte originale vinduer med kopier med termoruder. Termorudernes tykkelse og vægt gør det nødvendigt at øge vinduesrammernes og sprossernes dimensioner. Vinduet får derved en uheldig og tung proportionering, der ikke matcher husets oprindelige stil og udtryk. Løsninger med pålimede sprosser eller sprosser som er placeret mellem glasset bør heller ikke benyttes. Løsningerne er falske og der går på kompromis med de håndværksmæssige traditioner.

Trævinduer af god kvalitet med tynde sprossetykkelser, enkeltlagsglas og kitfals er ikke bare rigtige for huset, men kan også være en økonomisk god fordel sammenlignet med anskaffelse af billigere og mindre æstetiske løsninger. Vinduer af god snedkerkvalitet med det rigtige vedligehold, dvs. maling med linoliemaling ca. hvert 7'ende år, kan holde i min 100 år. Nye fabriksvinduer må ofte udskiftes inden 20 år. Ved nye vinduer kan man med fordel bruge koblede rammer med enkeltlagsglas og kitfals. Den inderste rude kan være i energiglas.

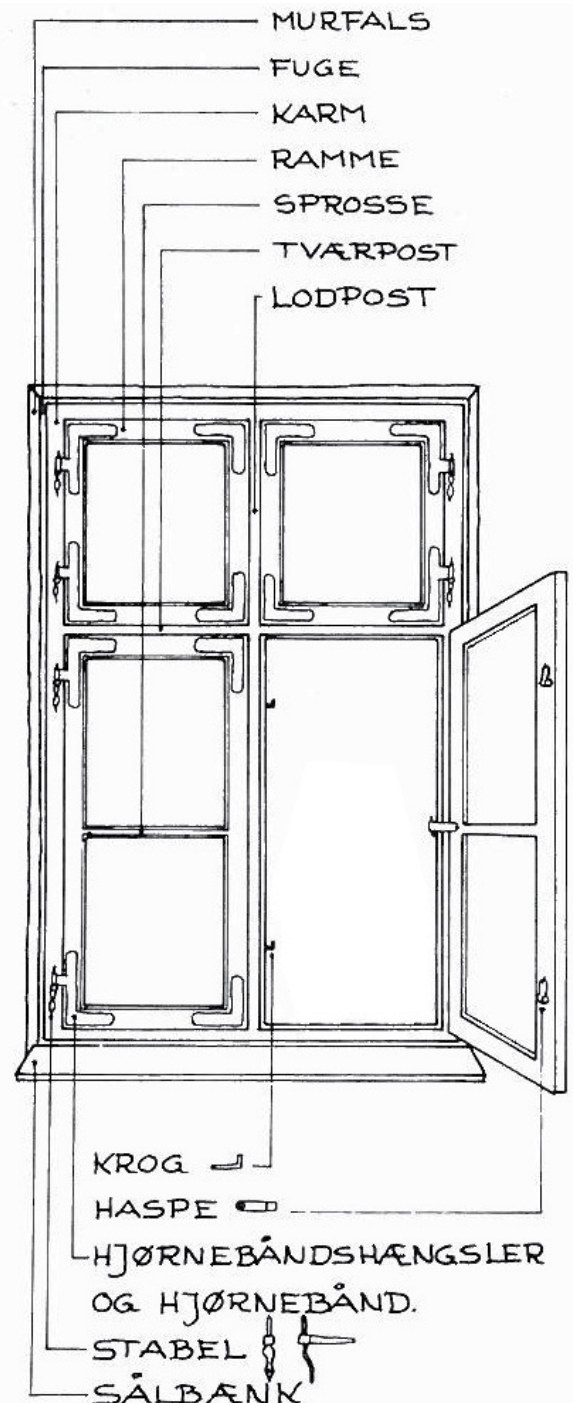

Illustration fra "Om byggeskik og vedligeholdelse"

Vinduer

Typer
Vedligehold
Vinduesbeslag

Typer

Vinduer kan generelt opdeles i to typer. Den første type er det to-, tre- eller firerammede vindue opdelt med to eller flere sprosser. Den anden type er korspostvinduet, hvor en lod- og tværpost deler vinduet i fire rammer.

I den traditionelle byggeskik er der ens rudeformater i hele huset. I byerne kan der mod gaden ses større vinduer.

Det typiske vindue i 1700-tallet i byhusene er et korspostvindue med fire lige store oplukkelige rammer. Alternativt ses rammerne med typisk fire ruder i overrammerne og seks i underrammerne. Hver vinduesramme er opdelt af to, tre eller fire vandrette sprosser og en lodret. Lod- og tværpost er på den indvendige side forsynet med høvlede profiler, vinduesrammer og sprosser ligeså. Udadtil er vinduerne skarpkantede.

Mod slutningen af 1700-tallet kommer det klassicistiske vindue, der er opbygget af to kvadratiske overrammer og to lange underrammer. Der er delt med en sprosse, så hver rude udgør et kvadrat på samme størrelse som den øverste ramme. Rudeformatet skulle helst være lidt højere end bred, til nøds kunne ruderne være kvadratiske. Med udviklingen ændrede det klassicistiske vindue sig til dannebrogsvinduet, hvor de nederste rammer ikke har sprosser og de øverste rammer er lidt højere end de er brede.

Dannebrogsvinduet og berlinervinduer, der har et horisontalt overvindue i stedet for to, ses meget anvendt i Aabenraa fra sidst i 1800-tallet til funktionalismens gennembrud i 1930'erne. Berlinervinduet er tydeligt genkendeligt med sine T-formede poste. I Heimatschutz-stilen og Bedre Byggeskik benyttes dog fortsat de karakteristiske opsprossede vinduer. I Bedre Byggeskik sås desuden en ny version af det klassicistiske vindue, hvor rudeformaterne var liggende.

I jugend-perioden ses det desuden at korspostvinduernes nederste rammer er uden sprosser, mens de øverste rammer er opsprossede.

Parallelt med korspostvinduet udvikledes det torammede, flerdelte vindue, som i 1700-tallet er kendetegnet ved seks eller otte ruder. Denne type udvikler sig mod slutningen af 1700-tallet til kun at være opdelt af to vandrette sprosser. Rudeformater og profilering følger tendenserne for de korspostdelte vinduer.

Meget almindeligt har husene også haft skodder. Skodder er efterhånden blevet fastskruede dekorationer. Findes de på husene bør de fortsat bevares.

Som jernstøberierne vinder frem i 1850-60'erne kommer støbejernsvinduerne på markedet. De ses primært brugt til stalde, værksteder og i udhuse. Støbejernsvinduer bruges også i butikker og til små tagvinduer.

Nybro 14. 1700-tals korspostvindue med fire lige store rammer.

Slotsgade 24. Klassicistisk vindue.

Vestergade 1. Vindue i jugend-stil.

Callesensgade 1. Vindue i Heimatschutz-stil. Hamborghængsler med knop.

Vinduer

Typen
Vedligehold
Vinduesbeslag

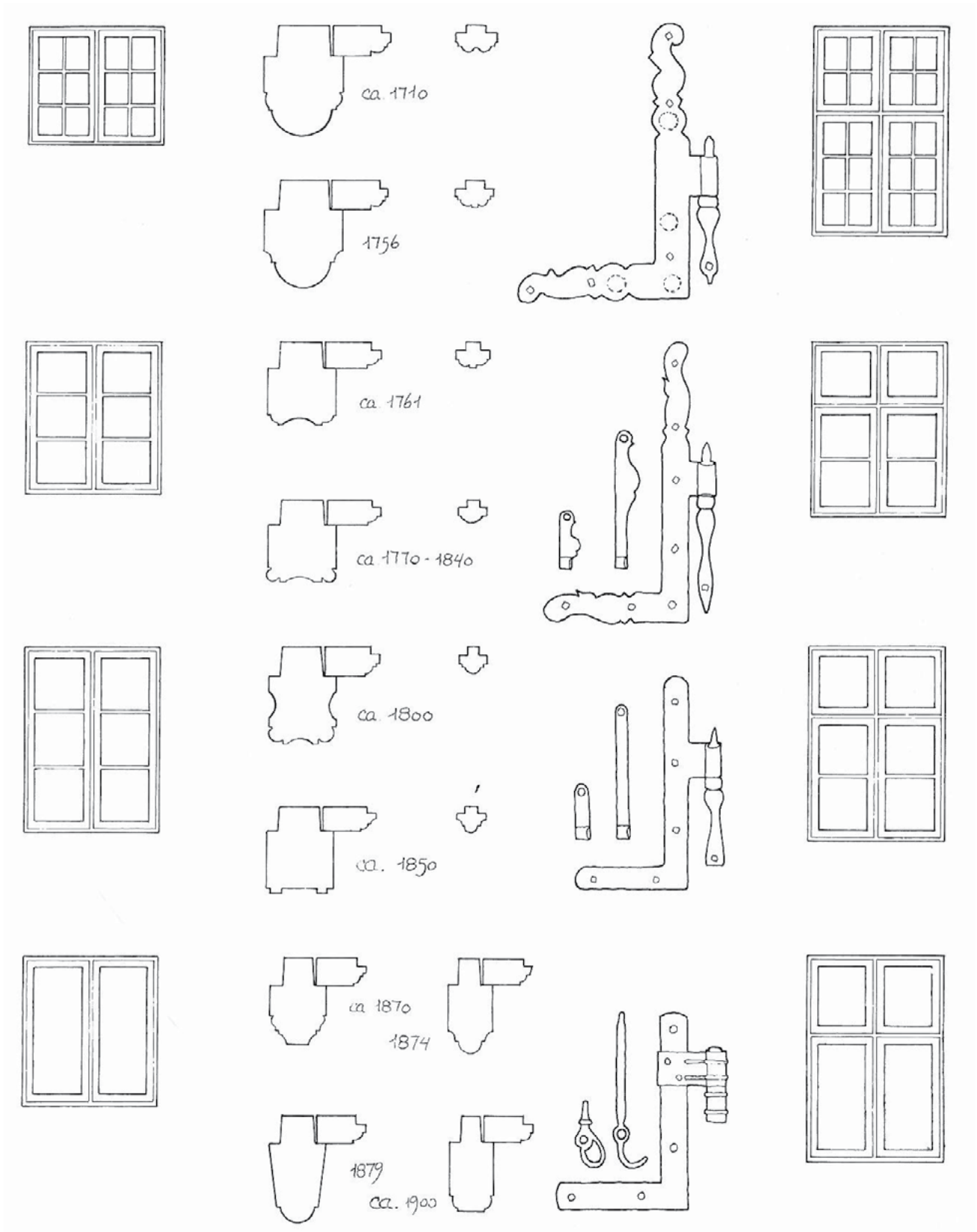

Illustration fra "Om byggeskik og vedligeholdelse"

Vinduer

Typer
Vedligehold
Vinduesbeslag

Vedligeholdelse

Trævinduets svageste steder er karmens og rammernes bundstykker, samt den nederste del af rammernes sidestykker. Disse steder er især udsat for slagregn og vand fra glasset. Det er derfor afgørende at man løbende holder øje med bundstykkerne og vedligeholder dem med maling, imprægnering og kit.

Hvis der er gået råd i et bundstykke, skal det udskiftes med et nyt stykke i samme træsort, dimensioner og profilering. Samlinger på nyt og gammelt træ skal altid udføres skråt, så vand ledes bort..

Nyt træ og blottet træ, hvor maling er afrenset til bunden, bør behandles med rå linolie som vandafvisende imprægnering.

Gammelt glas bør altid bevares. De gamle rudeglas har ofte små fejl og luftblærer, som gør glasset mere levende. Glasset er samtidigt ikke så spejlende.

Når gammelt glas er udtaget, renses det for maling og kitrester. Kitfalsen på vinduet renses også omhyggeligt og grundes med linolie og males. Når malingen er tør lægges en kitpølse i falsen og ruden trykkes i. Ruden fæstnes med kobberstifter før vinduet kittes udvendigt.

Når et vindue males bør det ske med linoliemaling. Malingen bør stryges ca. 1mm op på glasset over kittet. Dette forsejler kitfalsen mod vand, der siver ned af glasset.

Ved forsatsrammer og koblede rammer skal tætningslister placeres rigtigt. Den rigtige placering er i forsatsvinduets anslagsfals, aldrig i ydervinduets, da der derved vil opstå dug og kondens på yderglasset.

Ved isætning af nye trævinduer eller istandsættelse af fuger mellem ydermur og vindueskarm udstoppes mellemrummet med tjæret værk, og lukkes med en kalk-mørtelfuge der er forsænket et par mm bag vindueskarmens forkant.

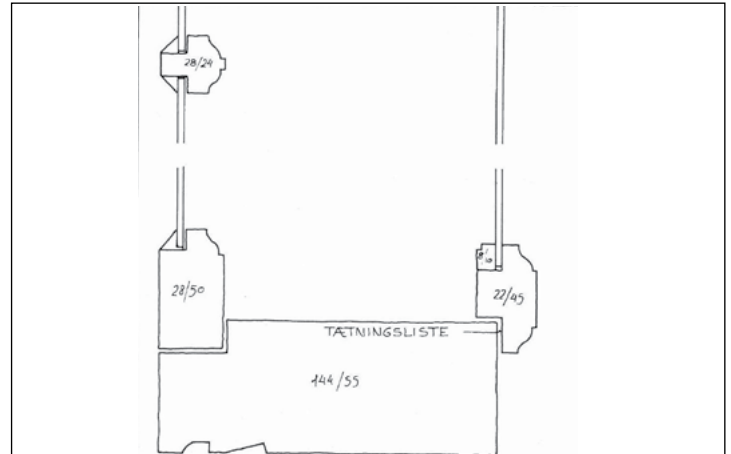
Der bør ikke benyttes silikone- eller plastfuger. En sådan fuger er ikke diffusionsåben og der kan dannes kondens på bagsiden af fugen, der kan medvirke til råd og svampeskader.

Vinduesbeslag

De gamle vinduer er altid samlet med udvendige hjørnebåndsbeslag. Disse var nødvendige, fordi rammerne ikke var limede, men kun tappet sammen og fastholdt med dyvler. Hjørnebåndsbeslagene bør bevares på de gamle vinduer. De senere anvendte hamborghængsler har en helt anden karakter.

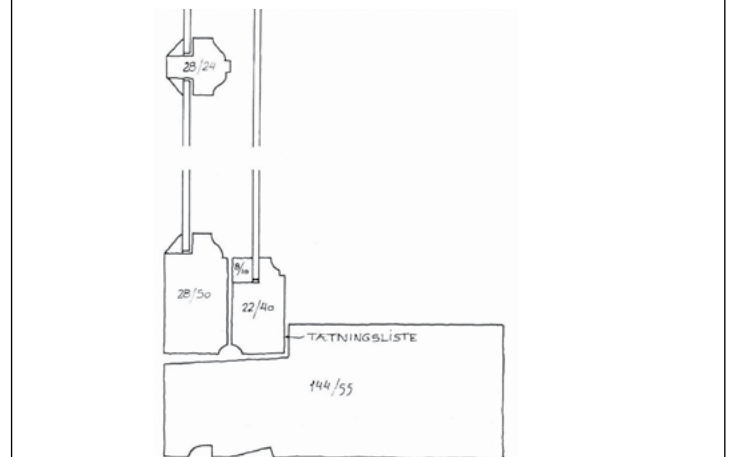
Hvis hjørnebånd og hjørnebåndshængsler trænger til istandsættelse kan de demonteres, afrenses for maling og rust, og genbehandles. Hvis et hjørnebånd er gået til kan der smedes en ny kopi..

Nye hjørnebåndsbeslag har ikke samme tynde og forfinede dimensioner som de oprindelige. Da detaljeringsgraden på de nye heller ikke er som de originale, bør man altid bestræbe sig på at bevare de eksisterende beslag.

Forslag til isætning af forsatsrude på eksisterende vindue. Forsatsvinduet kan monteres på de originale vinduer uden indgreb der gør skade. Forsatsrammen bør ikke være større end vinduets rammer.

Illustration fra "Om byggeskik og vedligeholdelse"

Princip for koblede ramme. Koblede rammer anbefales primært til nye vinduer, så man undgår at skære i den originale karm. Den koblede ramme bør ikke være større end vinduets ramme.

Illustration fra "Om byggeskik og vedligeholdelse"

Storegade 24. Smukt detaljeret hjørnebåndshængsel.

Skibbrogade 3. Barokt hjørnebåndshængsel.